

---

(10) Buddhismus (*fojiao* 佛教)

1) Základní pojmy

- Buddha (asi 563-483 př. n. l.) (Siddhártha Gautama Šákja)
- karma (= činy z předchozích životů)
- dukkha (= strast)
- tanhá (touha, žízeň)
- bódhi (budhi = probudit se)
- sansára – nirvána, parinirvána
- anátman (= ne-já), skandha
- Dharma, dharmy
- čtyři vznešené pravdy, osmidílná stezka:

Rozprava o roztočení kola zákona:

Hle, mniši, toto je Vznešená pravda o strasti. Zrození je strastné, stáří je strastné, nemoc je strastná, smrt je strastná. Být spojen s tím, co člověk nemiluje, je strastné, být odloučen od toho, co má rád, je strastné, nemít to, po čem člověk touží, je strastné. Zkrátka pět forem lpění je strastných.

A zde je Vznešená pravda o příčině strasti. Je to žízeň, která podněcuje znovuzrození a znovu stávání se, založená na vášnivé chtivosti, která zde I onde nalézá vždy nové potěšení, to jest žízeň po rozkoších smyslů, žízeň po bytí a stávání se a žízeň po nebytí.

A zde je Vznešená pravda o ukončení strasti. Je to úplné ukončení oné žízně: její zanechání, její zavržení, osvobození se a odpoutání se.

A zde je Vznešená pravda o stezce, která vede k ukončení strasti. Je to vznešená osmidílná stezka vedoucí k poznání: správné chápání, správné rozhodování; správná řeč, správné skutky, správný způsob obživy, správné usilování; správná pozornost, správné soustředění.

- tři klenoty: Buddha, dharma (tj. buddhistická nauka), sangha (buddhistická obec)
- pět přikázání: nezabíjet, nekrást, nedopouštět se cizoložství, nelhat, nepít opojné nápoje
- buddhistická obec (sangha): mniši (bhikšu), novici (šrámanéra), laici
- vinaja
- Tři koše (Tripitaka) nauky: sůtra, vinaja, abhidharma)

---

2) Mahájána:

- hínajána, mahájána (bódhisattvajána)
- arahat, buddha, bódhisattva
- úpadek ideálu arahatství, důraz na ideál bódhisattvy
- vznik kultu bódhisattvů, posun k představě dlouhodobého usilování, příprava na příchod Maitréji
- kult bódhisattvů a dhjánibuddhů: meditace (vizualizace); kult (mantry, znovuzrození v ráji)
- Amithábha (Amitufo 阿彌陀佛 Amitufo), Avalokitéšvara (Guanyin 觀音)
- prázdnota (šúnjatá, kong 空): Zatímco hínajána hovoří o dharmách jako základních jednotkách skutečnosti, v mahájáně převládl názor, že nic skutečného není, všechny jevy jsou co do své podstaty prázdné a jako jevy jsou pouze *podmíněně vzniklé*. (podmíněně = v důsledku karmy).
- pradžňá, pradžňápáramitové sútry: prázdnota dharem, teorie dvou pravd (paramártha satja – sanvrtti satja), probuzení uprostřed každodenní činnosti

---

Diamantová sůtra (nejznámější z pradžňáparamitových s.):

Vznešený pravil: „Tedy, Subhúti, ten, který se vydal [k buddhovství] na vozidle bódhisattvů, měl by nechat vyvstat [ve své mysli] tuto myšlenku: ‚Ať ve světě bytostí existuje jakékoli množství bytostí, které mohou být zahrnuty pod termín bytost, ať už jsou zrozeny z vejce, z lůna, z vlhka, zázračně zrozené, mající tvar nebo beztvaré, vnímající nebo bez vnímání, nebo ani vnímající, ani nevnímající, pokud je [vůbec] možné si nějaký takový myslitelný svět bytostí představit, pak všechny tyto bytosti bych měl vysvobodit v oblasti nirvány beze zbytku podmíněnosti. Ale i kdyby byly vysvobozeny nesčetné bytosti, žádná bytost vysvobozena nebyla.‘ Z jakého důvodu? Jestliže si, Subhúti, bódhisattva představuje nějakou bytost, nemůže být nazván bódhisattvou.

Z jakého důvodu? Nemůže být nazván bódhisattvou ten, kdo si představuje Já, nějakou bytost, nějakou duši nebo nějakou osobu.

- Mádhjamaka (v Číně zvaná škola Tří traktátů – San lun: prázdnota dharem, teorie dvou pravd (paramártha satja – sanvrtti satja); Nágardžuna (mezi 150 – 250 n. l.)
- nauka o buddhovské přirozenosti všech bytostí (tathagátagarbha):

Tathagátagarbha sůtra:

[Buddha vidí svým božským okem, že] všechny živé bytosti, byť jsou znečištěny záští, zlobou a nevědomostí, mají Buddhovu moudrost, Buddhovo božské oko a Buddhovo tělo pevně sedící v pozici meditace. Přestože jsou plné znečištění a přebíhají z jedné stezky na druhou, všechny mají dispozice Tathagáty (*tathagátagarbha*), jsou nadány ctnostmi a jsou stále čisté, a tedy se ničím neliší od Buddha.

→ v indických sůtrách různá pojetí, i jako „pravé já“, buddhovské „tělo dharmy“ uvnitř lidské osobnosti, tedy jako reálně existující skrytý buddhovský element

---

→ v Číně důležitá reinterpretace: inherentní buddhovská přirozenost ztožněna s myslí (*xin* 心):

Povzbuzení víry v mahájánu:

„Pravá Mysl je věčná, trvalá, neproměnlivá, čistá a sebedostačivá; proto se nazývá ‘neprázdna’“.

„Mysl, ačkoliv co do vlastní přirozenosti od počátku zcela čistá, je doprovázena nevědomostí. Když je znečištěna nevědomostí, vznikají znečištěné stavy mysli. Avšak i když je znečištěná, sama o sobě je věčná a neproměnlivá.“

Text *Povzbuzení víry v mahájánu* rozlišuje dvojí probuzení: 1) Původní probuzení, jímž je sama dokonalá mysl – čistá, neznečištěná myšlenkami ulpívajícími na vnějším světě, přirovnávaná k prázdnému prostoru a k čistému zrcadlu. 2) Realizované probuzení, jímž se mysl zbavuje nečistot, které ji dočasně zahalily nevědomostí.

Tyto představy zřetelně navazují na tradiční koncepce, zejména Menciovo pojetí mysli. V některých taoistických textech ještě výraznější paralely:

Huainanzi:

Lidská přirozenost (*renxing* 人性) je tichá a čistá ve svém původním stavu a zatemňuje se a stává neklidnou teprve v kontaktu s předměty vyvolávajícími tužby a emoce. [...] Původní čistá přirozenost je přítomna v člověku. Může být dočasně zahalena, právě tak jako mraky zahalují hvězdy. [...] Pěstovat původní přirozenost je snadné. Jelikož je původně dobrá a zkažená je pouze vlivem vnějších podnětů, stačí odstranit vnější podněty a člověk se sám od sebe napraví.

---

3) Buddhismus v Číně – základní přehled

- příchod buddhismu do Číny
- 65 n. l. – nejstarší doklad o přítomnosti obce buddhistických mnichů v Číně
- rozkvět po roce 317
- vliv taoismu na ranou recepci buddhismu v Číně

Překladatelská činnost:

- ge yi 格義 (= porovnávání významů)

→ nirvána = wuwei; bódhi = Dao; dharma = Dao; arahat = „opravdový člověk (zhenren 真人)

→ první překladaatelé: An Shigao (2. pol. 2. stol. n. l.), Lókakšéma (stejná doba)

- nejvýznamnější překladaatelé

Kumaradžíva (? – 413)

Faxian/ Fa-sien 法顯 (asi 337 – 422) – *Zápisky o buddhistických zemích*

Xuanzang / Süan-cang 玄奘 (602 – 664) – postava z *Putování na Západ (Xi you ji 西游记)*

Yijing / I-ťing 義淨 (635 – 713)

Buddhismus a stát:

- sangha vs. stát – základní problémy a zdroje napětí

出家 chujia / čchu-t'ia = vstoupit do sanghy, doslova „opustit rodinu“

- Huiyuan (334-416 n. l.): z textu „Mniši nemusejí vzdávat úctu králům“:

Ti, kdo odcházejí do bezdomoví (tj. stávají se mnichy), jsou hosty mimo hranice obyčejného světa, odlučují se od ostatních. [...] Tito lidé, jakmile složí přísahu, odloží jehlice do vlasů a své úmysly dají najevo změnou oděvu. Proto všichni, kdo jednou odešli do bezdomoví, opouštějí svět, aby se uchýlili tam, kde je poutá jejich srdce, mění své zvyky, aby uskutečnili svoji cestu. Změnou zvyků dávají najevo, že nesdílejí s ostatními společenský rituál (li 禮/礼), tím, že opouštějí svět, ukazují, že jsou povzneseni nad každodennost. [...]

V rámci rodinných vztahů se mnich obrací zády k příbuzenským svazkům, aniž by se provinil proti zásadám synovské oddanosti (xiao 孝). V rámci společenských povinností odvrhává úctu ke svému vládci, aniž by se provinil proti zásadě úcty. Z této perspektivy je zřejmé, že ten, kdo poznal to, co přesahuje proměny [věcí] a hledá počátek, do hloubky pochopil principy (li 理) [skryté za jevovou podobou světa] a jeho úmysly jsou poctivé. Zasluby toho, kdo plnými ústy mluví o lidskosti (ren 仁), jsou nicotné a jeho poznání je mělké.

Jih:

- buddhismus se prosazoval v elitních kruzích včetně někt. císařů; v tomto prostředí vysoká prestiž
- relativní nezávislost sanghy na světské moci
- zároveň odpor konzervativních konfuciánů

Sever:

- buddhismus výraznou podporu státu (hlavně dyn. Severních Wei (386-535)) – nečínské dynastie
- zároveň podřízení sanghy státu – buddhistická obec součástí státního aparátu, mniši státními úředníky
- obrovský rozmach, na druhé straně první vážné perzekuce (446) – plynoucí z povýšení buddhismu na státní náboženství
- v severní Číně dodnes zachovány rozsáhlé komplexy soch buddhů a bódhisattvů vytesaných do skály – dědictví státní podpory buddhismu (Dunhuang, Datong, Longmen u Luoyangu)

dynastie Tang (618-907):

- rozmach buddhismu, zároveň trvalý boj státu o kontrolu buddhistické obce
- císařovna Wu Zetian (vládla fakticky od 683, nominálně od 690 do 705) – období největší podpory buddhismu
- 845 – největší perzekuce buddhismu v čínských dějinách (císař Wuzong); trvalý vliv, konec „zlatého věku“
- dynastie Tang (618 – 907) – největší rozmach buddhismu v Číně

snaha státu o kontrolu buddhismu:

- zřízení úřad „vrchního inspektora pro správu buddhistické obce (sanghy)“ (poprvé za dyn. Severních Wei v 5. stol)
- snaha o kontrolu počtu mnichů a klášterů

Faguo – první vrchní inspektor za Tangů – ztotožnil císaře s buddhou:

Císař je osvícený a pečuje o Buddhovu cestu. Je ve své vlastní osobě Tathagátou (tj. buddhou). Mniši mu musí skládat hold. [...] Kdo propaguje Buddhovu nauku, je vládcem lidí. Neskláním se před císařem, pouze uctívám Buddhu.

Jiný přístup reprezentuje anonymní *Sútra dokonalého poznání pro vládcce lidí, kteří chtějí ochraňovat stát* – vládce (král, císař) představuje „vnější ochranu“ (*waihu* 外護) státu a společnosti, která zahrnuje i sanghu. Sangha představuje „vnitřní ochranu“ (*neihu* 内護) založenou na bódhisattvovské ctnosti soucitu (*ren* 忍). Vládce, který ochraňuje buddhisticou obec, tím proto ochraňuje i stát.

4) hlavní buddhistické školy:

Tiantai a Huayan

- každý může dosáhnout probuzení (buddhovství) a to již v tomto životě (zásadní rozchod s tradicí indického buddhismu)

- kosmos jako celek i všichni buddhové všech dob jsou přítomni v zrnku písku či v konečku vlasu.

→ význam i nejnepatrnější věci, okamžiku (právě zde, v tomto momentě, na tomto místě může dojít k vysvobození)

→ proměna buddhismu, „počinštění“

Meditační praxe: hlavní pojmy „zastavení“ (mysli) (*zhi* 止, šamatha) a vhléd (do povahy věcí) (*guan* 觀, vipašjana). Důraz kladen na to, že kterákoliv věc nebo jev v sobě obsahuje vše, lze tedy zaměřit mysl na cokoliv, vše je z hlediska meditujícího stejně hodnotné.

Chanový buddhismus

genealogie, předávání dharmy od mistra k žákům mimo slova súter; patriarcha Hongren (602-674); legenda o Huinengovi:

Tribunová súra Šestého patriarchy:

Shenxiu (605?-705):

„Tělo mé je stromem bódhi, srdce (心 xin) jak čistého zrcadla rám; často je pilně čistím otírám, aby naň nesedal prach.“

Huineng:

„Tak jako bódhi nemá strom, zrcadlo jasné nemá rám; povahou Buddha je stále čist, kdeže je místo a na něm prach?“

„Srdce je tím stromem bódhi, tělo je zrcadla rám; je-li však zrcadlo čisté, odkud prach vymetat mám?“

→ rozdíl náhlého a postupného osvícení ztotožňovaný s rozdílem jižní a severní škola chanového buddhismu.

- Shenhui (670?-760) – 734 vystoupil s obviněními proti „severní škole“: 1) falešná linie předávání dharmy (Shenxiu vs. Huineng); 2) falešné učení o postupném osvícení

Shenhui:

„Vezměte si vlákna hedvábné látky, která nelze spočítat. Jestliže je sevřeme do silného pramene, který položíme na špalek a přesekneme jedinou ranou ostrého meče, všechna vlákna budou naráz přeřata. Jakkoli velký je jejich počet, neodolají jediné ráně mečem. Stejně tomu je s jedinou ranou, která vyvolá v mysli probuzení.“

Tribunová sůtra:

„Ó vědoucí, není náhlá a postupná dharma, jsou jen bystřejší lidé a těžkopádnější lidé. Ten, kdo ještě bloudí, přesvědčuje se jen postupně, ten, kdo se probouzí, učí se rychleji. Jakmile však už jednou došli k poznání vlastní mysli, jakmile už jednou uzřeli svou přirozenost, jakmile procitli, pak jsou jeden jako druhý a není už mezi nimi rozdílu. Stejně tak, pokud neprocitli, čeká je oba týž koloběh kalp.“

- idea náhlého osvícení byla dále rozvíjena a stala se jakousi „ochrannou známkou“ chanového buddhismu. Nebyla však zdaleka metodou jedinou, vždy byly v rámci chanu rozvíjeny i konvenčnější meditativní metody.

- zatemnění, znečištění mysli chápáno jako její ulpívání na předmětech vnějšího i vnitřního světa. Cílem je absolutní odpoutanost myšlení, jež podněty pouze odráží jako čisté zrcadlo. Odtud nekonvenční metody některých pozdějších chanových mistrů.

Tribunová sůtra:

Zůstat v jakémkoliv prostředí jím nezasažen, tomu se říká nemyslet. Ne-myšlení tedy spočívá v tom, udržet si nezávislost vlastního myšlení na vnějším prostředí, nikoli nepřemýšlet o dharmě. Kdybychom nemysleli na nic, naše myšlení se přeruší, vše ustane, naše myšlení ustane a dojde k znovuzrození jinde.“

Tribunová sůtra:

„Úplné samádhi (tj. dokonalé meditativní pohroužení) znamená uskutečňovat pravou mysl v každém čase a za všech okolností, chodě, stoje, leže, sedě.“

Chanové školy Linji a Caodong:

Se školou Linji jsou spojovány nekonvenční techniky, jimiž je chan v obecném povědomí obzvláště proslulý. Mistři této školy se snažili (jistě mimo jiné) své žáky šokovat, a tak přerušit jejich konvenční myšlenkové pochody, což někdy mohlo vést na místě k náhlému probuzení.

Linji:

„Zabijte vše, s čím se setkáte vně vás i ve vašem nitru. Najdete-li tam Buddhu, zabijte Buddhu! Najdete-li tam patriarchu, zabijte patriarchu! Naleznete-li tam arahata, zabijte arahata! Naleznete-li svého otce nebo matku, zabijte otce nebo matku! Naleznete-li své blízké, zabijte své blízké! To je způsob, jak se osvobodit, jak uniknout z otroctví věcí; to je únik a nezávislost!“

Škola Caodong pěstovala méně radikální meditační metody pod vedení mistra, zejména „sezení v pohroužení“ (*zuochan* 坐禪).

Kóany: (gong'an 公案)

Sbírky krátkých výroků otázek nebo příběhů, jejichž smyslem je rovněž „šokovat“, rozhodit konvenční myšlení a vnímání věcí, a tak mysl připravit pro probuzení.

Otázka: Jak vypadá Buddha?

Odpověď: Jako tyčinka uschlého hnoje.

Otázka: Co je Buddha?

Odpověď: Tři míry konopí.

Otázka: Jak zní tlesknutí jednou rukou?

5) škola Čisté země (jingtu 淨土)

Představa o dvou odlišných cestách vedoucích ke konečnému cíli:

„Cvičit se v mravním jednání je obtížné; avšak postupovat za pomoci víry je snadné. Ti, kdo chtějí postupovat vpřed, by měli svou mysl naplnit úctou a recitovat jméno Buddhy a nepouštět ho z mysli.“

- Amitábha a Avalokitéšvara (Guanyin), cílem znovuzrození v Západním ráji (Čisté zemi)

- víra v Amitábhu a jeho slib pomáhat k vysvobození ostatním bytostem; upřímná a hluboká víra; celou myslí toužit po znovuzrození v Západním ráji

- prostředky: 1) neustálé recitování Buddhova jména; 2) recitování súter; 3) meditace (vizualizace) Amitábhy a jeho ráje; 4) uctívání Amitábhy a jeho vyobrazení; 5) vznášet prosby a přinášet obětiny Amitábhovi